

MAŁGORZATA SŁOWIK¹
Akademia Pomorska w Słupsku
ORCID ID: 0000-0002-8990-9469

DZIAŁALNOŚĆ POLSKICH DORADCZYŃ ŻYCIA RODZINNEGO W KOŚCIELE KATOLICKIM W KONTEKŚCIE FORMOWANIA SIĘ PRAW KOBIEC ŚWIECKICH WE WCZESNYM CHRZEŚCIJAŃSTWIE

THE ACTIVITY OF POLISH FAMILY LIFE COUNSELLORS AT THE ROMAN CATHOLIC
CHURCH IN THE CONTEXT OF THE RIGHTS OF SECULAR WOMEN IN THE ANCIENT
CHRISTIANITY

Abstract

The problem raised in this article revolves around the relationship between the activity of contemporary advisers with women's rights in the early Christianity? The article provides a new perspective on the theory of activity of Polish Catholic family life counsellors. It presents an overview of the history and character of those advisers' activity as well as the origin of secular women's rights in the early Christianity (including the reasons for their gradual restriction). The article finishes with conclusions from the conducted research addressed to Catholic advisers dealing with the issues associated with family life in Poland.

Keywords: Catholic family counselling, family life counsellor, rights of women at the Roman Catholic Church, Christian feminism

Abstrakt

Problem podjęty w tej pracy brzmi: jaki jest związek działalności współczesnych doradczyń życia rodzinnego z formowaniem się praw kobiet świeckich we wczesnym chrześcijaństwie? Praca wnosi nowe treści do teoretycznych (historyczno-teologicznych) podstaw działalności katolickich doradczyń życia rodzinnego. Zaprezentowano w niej historię i charakter działalności tych doradczyń oraz formowanie się praw kobiet świeckich we wczesnym chrześcijaństwie (wraz z przyczynami ich stopniowego ograniczania). Tekst kończą wnioski płynące z odkrytej i analizowanej wiedzy dla katolickich doradczyń życia rodzinnego w Polsce.

Słowa kluczowe: katolickie poradnictwo rodzinne, doradca życia rodzinnego, prawa kobiet w Kościele katolickim, feminizm chrześcijański

¹ Dr Małgorzata Słowik, Akademia Pomorska w Słupsku, malgorzataslowik@apsl.edu.pl (Pomeranian Academy in Słupsk), pedagog pracy socjalnej, teolog. Zainteresowania naukowe: poradnictwo rodzinne w Kościele katolickim, praca socjalna z rodziną, pedagogika chrześcijańska.

WPROWADZENIE

Katolickie poradnictwo rodzinne zaczęło się rozwijać w drugiej połowie XX wieku. Działa ono w obrębie duszpasterstwa rodzin i wynika z nauczania posoborowego Kościoła, między innymi z nauczania Pawła VI w encyklice *Humanae vitae* i Jana Pawła II w adhortacji apostolskiej *Familiaris consortio*. W Polsce istnienie i działanie katolickich poradni rodzinnych zyskało regulację prawną w Dyrektorium Duszpasterstwa Rodzin, ogłoszonym przez Episkopat Polski w 2003 roku (III rozdział zatytułowany „Poradnictwo rodzinne i pomoc rodzinie”).

We współcześnie działających katolickich poradniach rodzinnych posługują niemal w stu procentach kobiety świeckie (bardzo rzadko towarzyszą im mężczyźni, choć w adhortacji apostolskiej *Familiaris consortio* Jan Paweł II zachęcał pary małżeńskie do pomocy innym małżeństwom przeżywającym trudności (nr 69)². Poradnictwo rodzinne jest więc procentowo najbardziej zagospodarowanym przez kobiety obszarem działania laikatu w Kościele (wraz z działalnością charytatywną, która również prowadzona jest przede wszystkim przez kobiety). Z uwagi na płeć osób świadczących doradztwo życia rodzinnego w Kościele katolickim, a także z uwagi na temat artykułu (odniesienie do kontekstu praw kobiet świeckich we wczesnym chrześcijaństwie) przyjmuje się ich określenie jako doradczyń życia rodzinnego.

Podjęta w niniejszym artykule próba znalezienia powiązań działalności współczesnych doradczyń życia rodzinnego z sytuacją prawną kobiet świeckich we wczesnym chrześcijaństwie wpisuje się w potrzebę rozwinięcia teoretycznych (w tym przypadku historyczno-teologicznych) podstaw ich działalności. Problem główny tej pracy brzmi: jaki jest związek działalności współczesnych doradczyń życia rodzinnego z formowaniem się praw kobiet świeckich we wczesnym chrześcijaństwie? Problemy szczegółowe można wyrazić w pytaniach: jakie są podstawy działalności katolickich doradczyń życia rodzinnego w Polsce?, jak formowały się prawa kobiet świeckich we wczesnym chrześcijaństwie i jakie były przyczyny ich stopniowego ograniczania?, jakie korzyści może przynieść zdobywanie wiedzy o prawach kobiet świeckich we wczesnym chrześcijaństwie dla współczesnych doradczyń życia rodzinnego? Problem główny i problemy szczegółowe sformułowane w tej pracy wynikają z założenia, że: działalność doradczyń życia rodzinnego znajduje swoje umocowanie nie tylko w XX wiecznej odnowie Kościoła (Sobór Watykański II 1965; Paweł VI 1968; Jan Paweł II 1981; Jan Paweł II 1988), ale korzeniami sięga tradycji pierwotnego Kościoła, który od początku uznawał prawa kobiet świeckich do aktywnego uczestniczenia w życiu chrześcijańskich wspólnot.

W rozwiązaniu postawionych tu problemów posłużono się metodą analizy hermeneutycznej wybranych tekstów na temat działalności polskich doradczyń

² Brak jednolitych badań na ten temat, jednak płeć zatrudnionych w parafialnych poradniach rodzinnych osób obrazują dane kontaktowe do poszczególnych poradni w polskich diecezjach – umieszczane na stronach internetowych, między innymi: Duszpasterstwo Rodzin Diecezji Sandomierskiej (DRDSa 2018) i Duszpasterstwo Rodzin Diecezji Siedleckiej (DRDSi 2018). Płeć posługujących tam osób to niemal 100% kobiet (Mrozowicz 2008, 6, 18-19).

życia rodzinnego oraz tekstów historycznych na temat praw kobiet w czasach Chrystusa i w pierwszych wiekach po Jego narodzeniu. Pozyskaną wiedzę zinterpretowano z perspektywy zastosowania jej w życiu katolickich doradczyń życia rodzinnego w Polsce.

1. STAN WIEDZY I BADAŃ NA TEMAT DZIAŁALNOŚCI DORADCZYŃ ŻYCIA RODZINNEGO W KOŚCIELE KATOLICKIM W POLSCE

Polskie katolickie poradnictwo rodzinne nie posiada własnych zwartych opracowań na temat jego teoretycznych i metodycznych podstaw, poza wspomnianym już Dyrektorium Duszpasterstwa Rodzin, w którym w podstawowym zakresie sformułowano zadania parafialnych poradni rodzinnych, specjalistycznych poradni rodzinnych (diecezjalnych lub dekanalnych), wymagania formalne wobec doradców pracujących w poradniach, zaproponowano organizację pracy i wyposażenie poradni (Konferencja Episkopatu Polski 2003, 38-41, 43). W literaturze przedmiotu ukazały się też publikacje na temat historii, znaczenia i potrzeby rozwoju katolickiego poradnictwa rodzinnego (Kukołowicz i Kwapisz 1982; Kukołowicz 1985; Walancik 2011; Jurga 2011; Słowik 2012). W obszarze badań empirycznych, opublikowano dotąd zaledwie jeden raport o sytuacji poradnictwa rodzinnego, i dotyczył on archidiecezji gdańskiej w latach 2007-2008 (Mrozowicz 2008).

Początki polskiego katolickiego poradnictwa rodzinnego wiązały się głównie z przygotowaniem par do tzw. odpowiedzialnego rodzicielstwa, ponieważ były odpowiedzią na wprowadzenie w życie Ustawy o warunkach dopuszczalności przerywania ciąży z 27 kwietnia 1956 roku (Walancik 2011, 412; Słowik 2012, 198). Obecnie to poradnictwo poszerza swoją ofertę i formy działania. Nie proponuje już jedynie spotkań z narzeczonymi, wykładów i instruktażu w zakresie przygotowania do stosowania naturalnych metod planowania rodziny. Coraz częściej oferuje się wsparcie duchowe i psychologiczne w sytuacjach kryzysowych, związanych z konfliktami małżeńskimi, ze stratą dziecka (również nienarodzonego), warsztaty psychoedukacyjne dla rodziców, „szkoły żon” itp. (na co wskazują strony internetowe polskich poradni diecezjalnych, na przykład diecezji szczecińsko-kamińskiej, lubelskiej, radomskiej; DSK 2019, DL 2019, DR 2019). Niestety brakuje danych o korzystaniu z tych ofert. Nadal dominującym obszarem działań doradczyń życia rodzinnego jest przygotowanie narzeczonych do sakramentu małżeństwa (w tym do odpowiedzialnego rodzicielstwa) oraz dzielenie się świadectwem własnego życia w małżeństwie (Mrozowicz 2008, 24; Mrozowicz 2017).

Doradczynie życia rodzinnego pełnią rolę osób pierwszego kontaktu w procesie udzielania pomocy, co oznacza, że nie muszą być profesjonalistami w zakresie psychoterapii, pracy socjalnej, pomocy prawnej itp., ale powinny mieć w tych zakresach przynajmniej podstawową orientację i znać miejsca udzielania pomocy specjalistycznej w lokalnym środowisku. Dobrze, jeśli odsyłają swoich klientów do specjalistów szanujących wartości chrześcijańskie.

Katolickie poradnictwo rodzinne różni się zasadniczo od świeckiego. Podstawowe upowszechniane w nim wartości to: świętość życia ludzkiego od poczęcia do naturalnej śmierci (i związane z nią uznanie godności i prawa do życia każdej osoby ludzkiej), miłość i służba dla drugiego człowieka, trwałość i nierozzerwalność sakramentu małżeństwa, wychowanie do czystości (zdolności panowania nad popędami ciała tak, aby służyły, a nie zagrażały rozwojowi osobowemu i umacnianiu miłości) (Słowik 2012, 210-211). Katolickie poradnictwo, zdaniem A. Jurgi, wypełnia „białe plamy” na mapie świeckiej oferty pomocowej, pomagając w obszarach: NPR (naturalnego planowania rodziny), profilaktyki i terapii syndromu poaborcyjnego, wsparcia dla małżonków samotnych (w kryzysach małżeńskich i po cywilnych rozwodach), terapii homoseksualizmu, wspierania życia duchowego (Jurga 2011, 434-438). Takie poradnictwo ma służyć wszystkim, którzy zwrócą się o pomoc („Przyjdźcie do mnie wszyscy, którzy utrudzeni i obciążeni jesteście” – Mt 11,28), a jednocześnie ma być zgodne z etyką katolicką.

Podstawowym dokumentem o działalności współczesnych doradczyń życia rodzinnego w Kościele katolickim w Polsce jest Dyrektorium Duszpasterstwa Rodzin z 2003 roku porządkujące zasady funkcjonowania i strukturę katolickiego poradnictwa rodzinnego. Wydane zostało przez Radę Episkopatu Polski do Spraw Rodziny, w skład której wchodzi między innymi zespół formacji i poradnictwa rodzinnego (Walancik 2011, 413). W Dyrektorium zwrócono uwagę na potrzebę pomocy narzeczonym, małżonkom i rodzinom w formie kompetentnego poradnictwa rodzinnego, świadczonego przez odpowiednio przygotowane i żyjące zgodnie z chrześcijańskimi wartościami osoby świeckie – zwane doradcami życia rodzinnego (Konferencja Episkopatu Polski 2003, 37-38). Osoby te, pracując w parafialnych poradniach rodzinnych, mają realizować zadania tych poradni, wymienione w Dyrektorium, czyli: ukazywać, na czym polega miłość małżeńska i rodzinna (w tym czystość przedmałżeńska i małżeńska); uświadamiać godność każdego człowieka od chwili poczęcia do naturalnej śmierci; kształtować postawy prorodzinne; nauczać zasad odpowiedzialnego rodzicielstwa (w tym metod naturalnej regulacji poczęć); przybliżać potrzeby dzieci; pomagać w rozwiązywaniu konfliktów rodzinnych i wychowawczych (Konferencja Episkopatu Polski 2003, 39).

Doradca życia rodzinnego, zgodnie ze wskazaniem Dyrektorium, może mieć od 25 do 60 lat, posiadać co najmniej średnie wykształcenie, odpowiednią wiedzę z zakresu psychologii i teologii małżeństwa i rodziny (udokumentowaną odpowiednim dyplomem), umiejętności nawiązywania kontaktów i współpracy z ludźmi oraz pogłębioną formację religijną. O podjęciu pracy jako doradca (doradczyni) życia rodzinnego decyduje otrzymanie tzw. misji kanonicznej od biskupa diecezjalnego (na czas określony, odnawianej po weryfikacji przez Diecezjalny Wydział Duszpasterstwa Rodzin) oraz zaangażowanie do pracy przez proboszcza (Konferencja Episkopatu Polski 2003, 40).

Istotnym zagadnieniem dotyczącym pracy współczesnych doradców (doradczyń) jest ich wynagrodzenie i pokrywanie kosztów kształcenia, do czego

Dyrektorium zobowiązuje proboszczów parafii ich zatrudniających (Konferencja Episkopatu Polski 2003, 42). Nie jest to jednak powszechna praktyka i praca większości doradczyń opiera się na wolontariacie (Mrozowicz 2008, 26-27; Jurga 2011, 441; Walancik 2011, 426).

2. FORMOWANIE SIĘ PRAW KOBIET ŚWIECKICH WE WCZESNYM CHRZEŚCIJAŃSTWIE

Współczesne kobiety świeckie (w tym doradczynie życia rodzinnego) swoją aktywność w Kościele „zawdzięczają” dwudziestowiecznym przemianom w Kościele katolickim. Wtedy to kobietom świeckim pozwolono angażować się w życie społeczne, kościelne, studiować nauki teologiczne, co przez wieki zarezerwowane było jedynie dla mężczyzn i niektórych kobiet pochodzących z wyższych warstw społecznych. Takie przemiany w stosunku Kościoła do praw kobiet świeckich znajdują jednak swojej uzasadnienie w początkach chrześcijaństwa (Mazzarino 1988, 130-139). Dlatego, aby określić historyczno-teologiczne podstawy działalności doradczyń życia rodzinnego, analizie poddane zostaną początki ustanawiania praw kobiet świeckich we wczesnym chrześcijaństwie.

2.1. Egalitaryzm Kościoła pierwszych wieków

Jezus Chrystus zdecydowanie piętnował wszelkie formy dyskryminacji, prezentował egalitarne (fr. *égalitaré* – dążący do równości) podejście wobec różnych grup społecznych. Do kobiet odnosił się z szacunkiem, zrozumieniem i miłością. Jego zachowanie wobec nich wyraźnie odbiegało od przyjętych ówczesnie norm (por. Ketter 1952; Witherington 1988). Dlatego nieraz wywoływało zdziwienie oraz zaskoczenie nawet wśród Jego uczniów: „dziwili się, że rozmawiał z kobietą” (J 4,27). I rzeczywiście Pismo Święte bogate jest w relacje z takich precedensowych wydarzeń: Jezus publicznie rozmawiał z Samarytanką (J 4,27), nie zniechęcała go nieczystość kobiety cierpiącej na krwotok (Mt 9,20-22) czy grzeszność kobiety, której pozwolił zbliżyć się do siebie w domu Szymona (Łk 7,33-34) oraz kobiety cudzołożnej, którą rozgrzeszył na oczach faryzeusza (J 8,11); głosił też równe prawa i obowiązki mężczyzny i kobiety w utrzymaniu węzła małżeńskiego (Mk 10,2-11; Mt 19,3-9).

Nie dziwi więc fakt, że w pierwszych gminach chrześcijańskich obecny był równościowy model życia społecznego. Apostoł Paweł w Liście do Galatów pisał: „Nie ma już Żyda ani poganina, nie ma już niewolnika ani człowieka wolnego, nie ma już mężczyzny ani kobiety, wszyscy bowiem jesteście kimś jednym w Chrystusie Jezusie” (Ga 3,26-28). W pierwotnym Kościele uznawano równy dostęp kobiet i mężczyzn do darów Ducha Świętego. Udzielano im chrztu na równi z mężczyznami (Dz 5,14; 8,12; 9,2), mogły spożywać Ciało i Krew Pańską na eucharystiach. Przez pewien czas w liturgii domowej kobiety wespół z mężczyznami kierowały modlitwą, pouczeniami, prorocत्वami czy innymi czynnościami liturgicznymi. Zwyczaj ten jednak, trwając w różnych regionach krócej lub dłużej, w całym

Kościołe zanikał już w II wieku (Myszor 2005, 153). Didaskalia apostołskie³ przekazują, że kobieta mogła w Kościele pomagać charytatywnie, odwiedzać rodziny, których nie mógł odwiedzać biskup, pod warunkiem, że respektowała jego władzę. Biskup zaś, co ciekawe, nie mógł całkowicie zrezygnować z posługi kobiet (Myszor 2005, 154-155).

Kobiety posługiwały w Kościele także jako diakonis. Pełniły funkcje liturgiczne przy chrzcie kobiet (między innymi przy zanurzaniu i namaszczeniu chrzcielnym), katechizowały inne kobiety jeszcze po chrzcie, opiekowały się chorymi kobietami w środowiskach pogańskich. Rozumienie i historyczny rozwój funkcji diakonis inaczej wyglądały na Wschodzie na terenach starożytnych patriarchatów: Konstantynopola, Aleksandrii, Antiochii i Jerozolimy (gdzie funkcja diakonis rozwijała się w kierunku „klerykalizacji” - włączenia ich do stanu duchowieństwa), w Egipcie (gdzie funkcje diakoniczne powierzano wdowom) i w części łacińskiej, gdzie zdaniem W. Myszora funkcja diakonis w ogóle się nie rozwinęła (Myszor 2005, 161-162).

Egalitaryzmowi pierwszych wspólnot chrześcijańskich sprzyjały zarówno nauki o postępowaniu Jezusa wobec kobiet, jak i świadomość obecności Ducha Bożego w każdym człowieku, niezależnie od jego płci, wieku, czy statusu społecznego. W Dziejach Apostolskich zapisano, odwołując się do starotestamentowej Księgi Joela: „Wyleję Ducha mego na wszelkie ciało i prorokować będą synowie wasi i córki wasze, i młodzieńcy wasi widzenia mieć będą, a starcy wasi śnić będą sny. Nawet i na sługi moje i służebnice moje wyleję w owych dniach Ducha mego” (Dz 2,17-21; Jl 3,1-5). W dniu pięćdziesiątnicy, po śmierci i zmartwychwstaniu Jezusa, zrealizowała się ta zapowiedź: Bóg zesłał Ducha Świętego na wszystkich zgromadzonych w wieczniku wiernych, na kobiety i mężczyzn. To wydarzenie, świadczące o obecności Ducha Świętego w każdym człowieku, niewątpliwie umacniało rozwój nowej egalitarnej społeczności, dostępnej dla grup dotychczas marginalizowanych przez patriarchalne społeczeństwo (dla kobiet, dzieci, niewolników).

Wczesnochrześcijańskiej emancypacji kobiet sprzyjała też panująca w pierwszych wspólnotach apokaliptyczna wizja świata. Pierwsi chrześcijanie byli przekonani, że wkrótce nastąpi ponowne przyjście Mesjasza, zwiastujące koniec doczesnego świata i sąd ostateczny. Sztywny podział ról stracił wtedy swoje znaczenie, co dało kobietom niebywałą jak na tamte czasy autonomię. Kwestia małżeństwa, rodzenia i wychowania dzieci chwilowo zeszła na drugi plan, co stworzyło kobietom realną szansę wyjścia ze sfery prywatnej i pełnego uczestnictwa w sferze publicznej, w życiu pierwotnego Kościoła (Sawyer 1999, 128-131).

2.2. Źródła stopniowego ograniczania praw kobiet świeckich w Kościele kolejnych wieków

2.2.1. Wpływy starożytnej kultury helleńskiej i rzymskiej

Badania nad dziejami i sytuacją społeczną kobiet starożytnej Grecji i Rzymu dowodzą, że nie były one traktowane na równi z mężczyznami (Hawley i Levick

³ Didaskalia apostołskie – znane jako *Katolicka nauka dwunastu apostołów i świętych uczniów Zbawiciela naszego*, zbiór rozporządzeń kościelnych napisanych w I połowie III wieku (Drączkowski 1979, 1303).

1995). W istotnych sferach życiowych były zależne od mężczyzn. Życie Greczynki sprowadzać się miało przede wszystkim do rodzenia i opieki nad dziećmi oraz do zarządzania domem i służbą. To ojciec wybierał męża dla swojej córki, decydował o warunkach umowy małżeńskiej i układzie finansowym, a w razie rozwodu zabierał córkę z powrotem do siebie (wraz z jej posagiem, do zwrotu którego zobowiązany był zięć). Decyzje dotyczące narodzonego w małżeństwie dziecka należały do męża, który był prawnym opiekunem potomka, miał nawet prawo zarządzić jego porzucenie czy adopcję przez inną rodzinę. W przypadku zdrady kobietę czekały surowe kary, niewiernego męża natomiast kary łagodniejsze. W Sparcie przed okresem cesarstwa było podobnie. Potem zaś, w okresie cesarstwa, prawo rzymskie wymagało zgody kobiety na małżeństwo z proponowanym kandydatem, a konsekwencje niewierności małżeńskiej nakładano zarówno na kobietę, jak i na jej męża, jeśli ją zdradził. W razie zaś rozwodu dzieci mogły być powierzone matce, a nie tylko ojcu (Carcopino 1966, 95-122; Biežuńska-Małowist 1993, 6-26).

Pogardliwy stosunek mężczyzn do kobiet wyraźnie oddają znane greckie powiedzenia: mówcy Demostenesa (384-322 p.n.e.) „Hetery sprawiają nam przyjemność, konkubiny dbają o codzienne sprawy, a żony dają spadkobierców i zajmują się domem”, poety Anakreonta (ok. 570-485 p.n.e.) „Dała natura (...) mężczyznom – myśl głęboką. O kobietach... zapomniała”. Najwięksi greccy filozofowie, na przykład Platon (427-347 p.n.e.) i Arystoteles (384-322 p.n.e.), uważali kobiety za stworzenia niższej kategorii. Podobnie w pismach rzymskich z okresu cesarstwa także można znaleźć wypowiedzi obrazujące negatywny stosunek do kobiet (Radziwiński 2012, 35-36, 41-42).

Taką sytuację społeczną kobiet oraz myśl filozoficzną zastało wczesne chrześcijaństwo. Ukazane przez Jezusa i rozpowszechniane w pierwszych wspólnotach chrześcijańskich nowe spojrzenie na kobietę nieuchronnie zderzało się z obcą mu mentalnością świata pogańskiego. Nową wiarę chrześcijańską (w tym nowe podejście do kobiet) przyjmowali ludzie, którym zapewne trudno było uwolnić się od (choćby nieświadomego) wpływu ich dotychczasowego wychowania według kanonów kultury helleńskiej i rzymskiej.

2.2.2. Tradycja judaistyczna

Tradycja judaistyczna kształtowała się w oparciu o biblijne zasady patriarchatu i wpływy kultury hellenistycznej. Mimo to, w porównaniu z sytuacją innych kobiet zamieszkujących starożytny Bliski Wschód, kobiety wyznające judaizm cieszyły się większym uznaniem i szacunkiem w swoim środowisku. Zawdzięczały to randze, jaką judaizm nadawał rodzinie, domowi, wychowaniu, bo to kobiety jako matki i żony stały na straży tych wartości (Jankowski 1999, 61-65). Różnice w traktowaniu obu płci w judaizmie wiązały się ze sztywnym podziałem ról na: kobiece związane z rodzeniem dzieci, domem, rodziną i męskie, związane z kultem, studiowaniem świętych ksiąg, zaangażowaniem w sprawy publiczne (Starowiejski 1999, 23-39).

O życiu kobiet żydowskich decydowali ich ojcowie, mężowie, bracia. Po śmierci męża kobieta nie miała prawa do spadku, a jako żona mogła otrzymać od swojego męża list rozwodowy, pod mniej lub bardziej istotnym pretekstem – w zależności od uznawanych szkół rabinicznych (Rosik 2008, 221-223). Kobięcie nie wolno było zbyt długo przebywać z mężczyzną ani z nim rozmawiać. W domu kobieta nie jadła posiłków z mężczyznami, ale obsługiwała najpierw męża i braci, czekając na to, co zostanie po nich do zjedzenia. Nie szła „ramię w ramię” z mężczyzną, ale zachowywała pewien dystans, mając zasłoniętą całą sylwetkę od stóp do głowy (Sawyer 1999, 52-53; Starowieyski 1999, 30; Wight 1998, 90). O statusie społecznym kobiety w dużej mierze decydowała jej fizjologiczna nieczystość (menstruacja, okres połogu po porodzie), z powodu której kobieta zobowiązana była do rytualnych oczyszczeń, dłuższych w przypadku urodzenia córki (Sawyer 1999, 53-54, 110).

Ponieważ chrześcijaństwo wyrosło na korzeniach tradycji judaistycznej, nie można bagatelizować wpływu, jaki ta tradycja miała na rozwój chrześcijaństwa w pierwszych wiekach jego istnienia. Dzięki Jezusowi wzrósł status kobiety wśród judeochrześcijan. Być może jednak ta zakorzeniona u chrześcijan pochodzenia żydowskiego świadomość kobiecej grzeszności, nieczystości była jedną z wielu przyczyn stopniowego ograniczania przyznanych kobietom praw, na przykład wykluczenia pierwszych chrześcijanek z pełnienia funkcji diakonis. Znany z pism Nowego Testamentu (Ga 2,11-14) spór między Piotrem i Pawłem dotyczący zmuszania nawróconych pogan do obrzezania i przyjęcia rytuałów żydowskich pokazuje, jak ważne bywały reguły dawnego Prawa dla nawróconych na chrześcijaństwo wyznawców religii żydowskiej.

2.2.3. Ojcowie Kościoła o kobietach

Ojcowie Kościoła zgłębiali i rozwijali myśl chrześcijańską. Niestety w pismach niektórych z nich pobrzmiewają niechlubne zdania na temat kobiet, będące w pewny stopniu pokłosiem ich życia w epoce wciąż naznaczonej wpływami judaizmu oraz kultury greckiej i rzymskiej. Można przyjąć, że i te niechlubne zdania mogły przyczynić się w pośredni sposób do ograniczania praw kobiet świeckich w Kościele kolejnych wieków. Nauka ojców Kościoła cieszyła się bowiem dużym autorytetem zarówno wśród im współczesnych, jak i wśród pisarzy i teologów średniowiecznych.

W pismach ojców Kościoła obserwuje się pewną niejednoznaczność. Teoretycznie pisali oni o równości mężczyzny i kobiety odwołując się do tradycji biblijnej, jednak w praktyce nie wyprowadzili wniosków o równouprawnieniu kobiet w życiu społecznym (na przykład Klemens Aleksandryjski) (Łucarz 2016). Podobnie jak myśliciele antyczni przypisywali kobietom pewne cechy charakteru, które czyniły je istotami podporządkowanymi i słabymi. Podległość kobiety wobec mężczyzny ojcowie Kościoła uzasadniali skutkami upadku pierwszego człowieka (to Ewa – pierwsza kobieta uległa pokusie i skłoniła Adama – pierwszego mężczy-

znę do grzechu). Pamiętać przy tym należy, że zasada poddania żony władzy męża obowiązywała już zarówno w pogańskich kulturach antycznych, jak i w judaizmie (w judaizmie również była uzasadniana czynem Ewy i skutkami grzechu pierworodnego). Widać więc, że ojcowie Kościoła zaakceptowali wielowiekową dominującą pozycję mężczyzny wobec kobiety, nadając jej nowe uzasadnienie.

Znane są i powszechnie cytowane te wypowiedzi ojców Kościoła, które pokazują, jak dalece odbiegało ich postrzeganie kobiety od nauk Jezusa (Czuma 2011; Gloria.tv 2018, Salij 2002). Mimo, że budzą one sprzeciw i wydają się nie do przyjęcia we współczesnym świecie, warto pamiętać, że nie można ich zrozumieć w oderwaniu od kontekstu, w jakim zostały wyrażone. Świat pogański, w którym rozwijało się chrześcijaństwo, zdominowany był przez daleki od ewangelicznego styl życia: kult ciała, siły i namiętności, dodatkowo był to świat już od wieków nasycony antyfeminizmem. Niektórzy z cytowanych ojców Kościoła osobiście zażyli jego „uroków” jeszcze przed swoim nawróceniem. Chcąc uzasadnić wiernym niszczący wpływ takiego pogańskiego stylu życia, posługiwali się często jaskrawymi, wyolbrzymionymi obrazami i porównaniami, które miały na celu wzbudzenie chęci do zmiany postępowania lub ochronę przed ewentualnymi pokusami. O skuteczności takich zabiegów można obecnie dyskutować. W tym studium zakłada się hipotezę o negatywnym wpływie opinii niektórych ojców Kościoła o kobietach na stopniowe ograniczanie ich praw w Kościele kolejnych wieków.

3. POCZĄTKI OGRANICZANIA PRAW KOBIECICH W KOŚCIELE

Początkowe równouprawnienie kobiet w zakresie działalności charytatywnej i prorockiej, być może większe niż w późniejszych wiekach, miało jednak swoje granice, o których patrolog W. Myszor pisał: „Były to granice nakreślone przez strukturę kościelną odwołującą się do «oikos» antycznego społeczeństwa” (Myszor 2005, 155). Zwyczaj pouczania i prorokowania przez kobiety zaczął zanikać już w II wieku (Myszor 2005, 153). Akceptację dopuszczenia kobiet do głosu w zakazanych jej dotąd sferach (poza domem) w środowiskach pogańskich uznawano za przejaw głupoty, szaleństwa, a ryzyko takich zarzutów okazywało się dość istotne dla niektórych chrześcijan (Starowieyski 1999, 31).

W. Myszor zwraca też uwagę, że historyczne zapisy dokumentujące zaangażowanie kobiet w życie pierwotnego Kościoła w większości dotyczą wspólnot gnostyckich, montanistycznych, marcjonitów oraz innych wschodnich wspólnot, natomiast niewiele jest śladów opisywanego wyżej równouprawnienia w Kościele zachodnim. W gminach marcjonitów dopuszczano kobiety do nauczania, egzorcyzmowania i udzielania chrztu. Podobnie było w gminach gnostyckich i montanistycznych. Z informacji pisarzy kościelnych o aktywności religijnej kobiet w heretyckich wspólnotach wynika ważna przesłanka do opisu ich sytuacji w Kościele powszechnym. Jeśli nauczanie przez kobiety, ich udział w urzędach stały się znakiem herezji i schizmy, to „prawdziwy” Kościół wolał je odsunąć od publicznego

nauczania (Myszor 2005, s. 153-154). Ten wniosek jest tylko jedną z hipotez wyjaśniających stopniowe ograniczanie praw kobiet świeckich w Kościele.

W późniejszych wiekach (średniowiecze) Kościół dynamicznie się rozwijał w swej strukturze, następowało zarówno jego upowszechnienie, jak i instytucjonalizacja. Wówczas też ostatecznie odsunięto świeckie kobiety z życia Kościoła hierarchicznego i odebrano im prawa wpływu na rzeczywistość kościelną. Głównymi obszarami, w których mogły realizować swoje chrześcijańskie powołanie, pozostały dom rodzinny i działalność charytatywna.

ZAKOŃCZENIE

Prawa do aktywności kobiet świeckich w Kościele, a więc również do działalności, jaką zajmują się obecnie doradczynie życia rodzinnego, sięgają korzeniami czasów wczesnego chrześcijaństwa. Nie są „wynałazkiem” Kościoła XX wieku, choć wtedy właśnie zaczęto o nich głośno mówić. Przemiany ówczesnego Kościoła były odpowiedzią na ogólnoeuropejskie ruchy emancypacyjne, ale u ich podstaw był powrót do własnych źródeł.

Rozwiązanie problem głównego sformułowanego w tej pracy w pytaniu (jaki jest związek działalności współczesnych doradczyń życia rodzinnego z formowaniem się praw kobiet świeckich we wczesnym chrześcijaństwie?) można ująć w formie następujących wniosków:

1) W działalności doradczyń życia rodzinnego występują elementy zbieżne z cechami i formami posługiwania kobiet świeckich we wczesnym chrześcijaństwie: doradczynie korzystają z prawa do pouczania, do przygotowywania narzeczonych do sakramentu małżeństwa (w pierwotnym Kościele kobiety pomagały w katechezie przygotowującej do chrztu), dzielą się świadectwem własnego życia w małżeństwie. W swoich działaniach pomocowych są wierne Ewangelii. Poza tym wiele doradczyń (tak jak kobiety w pierwotnym Kościele) nie otrzymuje wynagrodzenia za pracę i można ją wówczas uznać za formę apostołatu (który był obecny już w życiu pierwszych wspólnot chrześcijańskich).

2) Tak jak kobiety w Kościele pierwotnym, doradczynie pełnią szczególną rolę w kontaktach z innymi kobietami (przygotowując je i wspierając w chrześcijańskim byciu żoną i matką). W czasach pierwotnego Kościoła tam, gdzie trudno było wysłać mężczyznę (do chorych kobiet, do pogańek zainteresowanych chrześcijaństwem), tam biskupi posyłali chrześcijanki – kobiety świeckie. Podobnie było w początkowym etapie rozwoju poradnictwa rodzinnego w Kościele: praca doradczyń życia rodzinnego kierowana była głównie do kobiet (w ramach profilaktyki aborcji). Natomiast obecnie takim typowo „kobięcym” tematem w katolickim poradnictwie rodzinnym jest nauka metod i technik naturalnego planowania rodziny.

3) Istotną różnicę między sytuacją chrześcijanek pierwotnego Kościoła, a sytuacją współczesnych katolickich doradczyń życia rodzinnego stanowi tło kulturowo-społeczne. W początkach Kościoła nie sprzyjało ono tendencjom egalitarnym,

zaszczepionym pierwszym chrześcijanom przez Jezusa. Obyczajowość w społeczeństwach antycznych i judaistycznych determinowała zmiany w obszarze praw kobiet świeckich tak, że były one stopniowo ograniczane. Współcześnie tło kulturowo-społeczne sprzyja i wspiera wszelkie przejawy egalitaryzmu. Te przejawy akceptuje również Kościół katolicki, o ile zgodne są z duchem Ewangelii. Prawa doradczyń życia rodzinnego jako prawa kobiet świeckich (do pouczania, do przygotowywania i wspierania par w małżeństwie i rodzicielstwie) są w Kościele akceptowane, choć nadal w niezadowolającym stopniu wykorzystywane (o czym świadczyć może wciąż słabo rozwinięte katolickie poradnictwo rodzinne – specjalistyczną pomoc w ramach tego poradnictwa świadczą głównie poradnie diecezjalne).

W ramach rozwiązania problemów szczegółowych pracy dokonano analizy zebranych tekstów i zaprezentowano: podstawy działalności katolickich doradczyń życia rodzinnego w Polsce oraz formowanie się praw kobiet świeckich we wczesnym chrześcijaństwie wraz z przyczynami ich stopniowego ograniczania. Określono też korzyści wynikające z poznania wczesnochrześcijańskich praw kobiet świeckich dla współczesnych doradczyń życia rodzinnego. Wiedza i refleksja nad tymi prawami mogą umożliwić doradczyniom życia rodzinnego:

1) pogłębienie i ugruntowanie świadomości własnego miejsca w Kościele, które korzeniami sięga nie jedynie dwudziestowiecznej odnowy posoborowej, ale samych początków chrześcijaństwa; dzięki temu nastąpić może pogłębienie motywacji do pracy, wzrost poczucia własnej wartości jako doradczyń życia rodzinnego w Kościele;

2) podejmowanie działalności promującej lub wspierającej prawa kobiet świeckich we wspólnocie Kościoła, zarówno w kontaktach z:

- hierarchami Kościoła (proboszczami, biskupami);
- z innymi doradczyniami życia rodzinnego: wspieranie ich formacji duchowej – poprzez dzielenie się zdobytą wiedzą i przeżyciem odkrycia korzeni swojej misji doradczej w Kościele i społeczeństwie;
- z klientkami poradni rodzinnych: matkami, żonami, kobietami samotnymi (organizowanie rekolekcji, grup edukacyjnych);

3) zyskanie wiedzy o znaczeniu apologetycznym (między innymi w dyskusjach z feministkami spoza Kościoła, z osobami wątpliwymi, niewierzącymi), tak bardzo potrzebnej w czasach relatywizmu religijnego, kryzysu opinii Kościoła w społeczeństwie.

Działalność doradczyń życia rodzinnego jest dowodem ponownego otwarcia się Kościoła na kobiecy przekaz, pouczenia, sposób budowania relacji, wspieranie w kontakcie z osobami potrzebującymi przygotowania do małżeństwa i pomocy po ślubie. Dzięki temu kobiety zyskują możliwość wpływu na rzeczywistość, w której żyją. Tak jak we wczesnym chrześcijaństwie.

BIBLIOGRAFIA:

- Biblia Tysiąclecia. Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu*. 2012. Poznań: Pallotinum.
- Biezuńska-Małowist, Iza. 1993. *Kobiety antyku. Talenty, ambicje, namiętności*. Warszawa: PWN.
- Carcopino, Jerome. 1966. *Życie codzienne w Rzymie w okresie rozkwitu cesarstwa*, tłum. Maria Pąkcińska, Warszawa: PIW.
- Czuma, Michał. 2011. *Pytania o wiarę*. Dostęp: 2018.11.15. <http://mateusz.pl/pow/011132.htm>.
- DL. 2019. *Specjalistyczna Poradnia Rodzinna: ciekawe zajęcia w listopadzie, grudniu i styczniu*. Dostęp: 11.03.2019. <http://istotne.pl/lubin/wiadomosc/C00/specjalistyczna-poradnia-rodzinna-ciekawe-zajecia-w-listopadzie-grudniu-i-styczniu>.
- DR. 2019. *Grupa wsparcia dla rodziców po stracie dziecka*. Dostęp: 11.03.2019. <https://diecezja.radom.pl/ogloszenia/duszpasterstwo-rodzin/grupa-wsparcia-dla-rodzicow-po-stracie-dziecka>.
- Drączkowski, Franciszek. 1979. Didaskalia apostołskie. W: *Encyklopedia Katolicka*, t. 3, red. Romuald Łukaszyk, Ludomir Bieńkowski i Feliks Gryglewicz, 1303-1304. Lublin: KUL.
- DRDSa. 2018. *Poradnie dekanalne*. Dostęp: 17.11.2018. <http://rodzinasandomierz.eu/poradnie-rodzinne/>.
- DRDSi. 2018. *Katalog poradni życia rodzinnego w Diecezji Siedleckiej*. Dostęp: 17.11.2018 <http://drsiedlce.pl/poradnie-zycia-rodzinnego/>.
- DSK. 2019. *Szkoła Dobrych Żon*. Dostęp: 11.03.2019. https://kuria.pl/wspolnoty/Szkoła-Dobrych-Zon_1784.
- Gloria.tv. 2018. *Przeróżające wypowiedzi świętych na temat kobiety*. Dostęp: 15.11.2018. <https://gloria.tv/article/QQKkmwDSQhqi3NEvi84CPhaTC>.
- Hawley, Richard i Barbara Levick. 1995. *Women in Antiquity: New Assessments*. New York: Routledge.
- Jan Paweł II. 1981. *Adhortacja apostołska „Familiaris consortio” o zadaniach rodziny chrześcijańskiej w świecie współczesnym*.
- Jan Paweł II. 1988. *Posynodalna adhortacja apostołska „Christifideles laici” o powołaniu i misji świeckich w Kościele i w świecie dwadzieścia lat po Soborze Watykańskim II*.
- Jankowski, Stanisław. 1999. Czy Biblia jest antyfeministyczna? *Paedagogia Christiana*, 4(2) 50-67.
- Jurga, Agata. 2011. Czy poradnictwo kościelne jest potrzebne polskiemu społeczeństwu? W: *Poradnictwo. Kolejne przybliżenia*, red. Magdalena Piorunek, 428-445. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.
- Ketter, Peter. 1952. *Christ and Womankind*. Westminster: Newman Press.
- Konferencja Episkopatu Polski. 2003. *Dyrektorium Duszpasterstwa Rodzin*. Dostęp: http://kodr.pl/wp-content/uploads/2017/03/dyrektorium_duszpasterstwa.pdf.
- Kukołowicz, Teresa i Maria Kwapisz. 1982. *Z historii, rozwoju i doskonalenia porad-*

- nictwa parafialnego. W: *Poradnictwo we współczesnym społeczeństwie. Społeczne i jednostkowe znaczenie poradnictwa. Materiały II Ogólnopolskiego Seminarium Naukowego Karpacz, 4-6 maja 1981 roku*, red. Alicja Kargulowa i Marian Jędrzejczak, 149-158. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Kukołowicz, Teresa. 1985. Podstawy teoretyczne parafialnego poradnictwa rodzinnego. W: *Teoretyczne i metodologiczne problemy poradnictwa*, red. Alicja Kargulowa i Marian Jędrzejczak, 131-139. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Łucarz, Stanisław. 2016. Kobieta i jej rola w historii zbawienia według Klemensa Aleksandryjskiego, *Vox Patrum*, 66(36) 25-38.
- Mazzarino, Santo. 1988. *La fine del mondo antico*. Milano: Rizzoli.
- Mrozowicz, Anna. 2008. *Raport o sytuacji poradnictwa rodzinnego w Archidiecezji Gdańskiej*. Dostęp: 11.03.2019. http://www.poradnictwo.gda.pl/images/media/pliki_pdf/raport_o_sytuacji_Poradnictwa_Rodzinnego.pdf.
- Mrozowicz, Anna. 2017. *W służbie małżeństwu i rodzinie*. Dostęp: 2018.12.06 <http://www.poradnictwo.gda.pl/index.php/wspomnienia-mainmenu-30/267-w-sluzbie-malzenstwu-i-rodzinie>.
- Myszor, Wincenty. 2005. *Chrześcijaństwo w Cesarstwie Rzymskim w II i III wieku. Wybrane zagadnienia życia społecznego*. Katowice: Księgarnia Św. Jacka.
- Paweł VI. 1968. *Encyklika „Humanae Vitae” o zasadach moralnych w dziedzinie przekazywania życia*.
- Radziwiński, Andrzej. 2012. *Kobieta w średniowiecznej Europie*. Toruń: UMK.
- Rosik, Mariusz. 2008. *Judaizm u początków ery chrześcijańskiej*. Wrocław: Wydawnictwo Wrocławskiej Księgarni Archidiecezjalnej.
- Salij, Jacek. 2002. Chrześcijański Antyfeminizm? *W drodze*, 343, wyd. internetowe. Dostęp: 2018.11.15. <http://www miesiecznik.wdrodze.pl/? mod=archiwum-tekst&id=13617#.W-3SGV6Z02w>.
- Sawyer, Deborah. 1999. *Kobiety i religie w początkach naszej ery*, tłum. Karolina Ciekot. Wrocław: Wydawnictwo Astrum.
- Słowik, Małgorzata. 2012. O potrzebie rozwoju poradnictwa rodzinnego opartego na wartościach chrześcijańskich – na przykładzie działalności Kościoła katolickiego w Polsce. *Paedagogia Christiana*, 30(2), 193-213.
- Sobór Watykański II. 1965. *Dekret o apostołstwie świeckich „Apostolicam actuositatem”*.
- Starowieyski, Marek. 1999. Kobieta w starożytności chrześcijańskiej. W: *Kobieta w kulturze średniowiecznej Europy*, red. Antoni Gąsiorowski, 23-39. Poznań: PTPN.
- Walancik, Marek. 2011. Znaczenie poradnictwa diecezjalnego w życiu człowieka. W: *Poradnictwo. Kolejne przybliżenia*, red. Magdalena Piorunek, 411-427. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.
- Wight, Fred. 1998. *Obyczaje krajów biblijnych*, tłum. Robert Piotrowski, Warszawa: Vocatio.
- Witherington, Ben. 1988. *Women in the Earliest Churches*. Cambridge University Press.